

UDC 7.074(477-25)"19"
DOI: 10.31866/2617-7951.2.2.2019.189742

УДК 7.074(477-25)"19"

**OLEKSANDR TULCHINSKY –
UNKNOWN COLLECTOR
FROM KYIV**

Volodymyr Petrashyk,
<https://orcid.org/0000-0001-5407-9357>
PhD in Arts,
Kyiv, Ukraine
petrashyk.v@gmail.com

**НЕВІДОМИЙ КИЇВСЬКИЙ
КОЛЕКЦІОНЕР ОЛЕКСАНДР
ТУЛЬЧИНСЬКИЙ**

Володимир Петрашик,
<https://orcid.org/0000-0001-5407-9357>
кандидат мистецтвознавства,
Київ, Україна
petrashyk.v@gmail.com

Abstract

The aim of the article is to investigate the life and collecting experience of Oleksandr Tulchinsky, a collector from Kyiv, whose work remains unknown nowadays; to define the artistic value of the works that belong to his collection; his role and significance in the history of Ukrainian collections of the XX century. **The methodology of the research.** In the course of the scientific research such methods as historical and art analysis were implemented. **The scientific novelty.** The name of the collector from Kyiv, Oleksandr Tulchinsky was introduced for the first time into the scientific field of knowledge. The article is based on the archive data of Ukrainian Archives Museum of Literature and Arts, which hasn't been published before and is of great historical and art value. The collection of the philanthropist, the migration of his works, his collaboration with artists and their heirs, as well as the museum establishments have been analyzed. **Conclusions.** The role of the private collection of paintings of Ukrainian art in the course of history of art is difficult to overestimate. In his own collection activity Ukrainian collector has managed to combine the esthetic and social principles with an excellent taste. The highly-estimated masterpieces from his private collection were often a part of permanent collections in Ukrainian museums and enriched the national cultural heritage. Tulchinsky's collection, like other prominent Ukrainian collectors works of that period conserved certain phenomena, names and pieces of art which are equally important for the history of art and artists in particular.

Анотація

Мета – дослідити життя і діяльність малознаного сьогодні київського колекціонера Олександра Тульчинського; визначити мистецьку цінність творів, що належали до його збірки; виявити місце О. Тульчинського в історії українського колекціонування ХХ ст. **Методи дослідження.** У ході наукового дослідження використано методи історичного і мистецтвознавчого аналізу. **Наукова новизна.** У статті до наукового обігу вводиться ім'я київського колекціонера Олександра Тульчинського. Стаття базується на дослідженні архівних матеріалів ЦДАМЛ України, що раніше не публікувалися і становлять цінність історичного та мистецтвознавчого характеру. Проаналізовано збірку мецената, міграцію його творів, співпрацю збирача із мистцями та їх нащадками, музейними установами. **Висновки.** Роль приватних колекцій картин українського мистецтва в історичному ракурсі важко переоцінити. У своїй збиральницькій діяльності колекціонер О. Тульчинський поєднав естетичні та громадські принципи з відмінним смаком. Високомистецькі твори з його приватної колекції часто потрапляли до українських музеїв, збагачуючи національну культурну скарбницю. Колекція О. Тульчинського, як і багатьох інших тогочасних колекціонерів, зберегла для суспільства ті явища, імена та твори, які значно розширюють уявлення про історію мистецтва та окремих мистців.

Keywords: Ключові слова:

collection, painting, collector, museum, archive, expert, artist.

колекція, картина, збирач, музей, архів, експерт, художник.

Вступ **1**

На сьогодні ім'я київського колекціонера Олександра Тульчинського (1884–1972) малознане. Проте його зібрання художніх творів за мистецькою цінністю, систематичністю, науковим і художнім підходом, а також іменами мистців можна було б порівняти з колекціями українських музеїв першої половини ХХ ст. Він цікавився творами образотворчого мистецтва українських та російських художників другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. Проте, оцінюючи кількісний та якісний склад збірки, можна безсумнівно констатувати, що О. Тульчинський був одним із найбільших збирачів вітчизняного мистецтва зазначеного періоду. Ба більше, його постать можна поставити поряд із такими збирачами та філантропами як О. Гансен, А. Собкевич, Г. Кржижановський та іншими, малярські збірки яких заклали основи приватного збиральництва в Україні наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ ст., а частки їхніх колекцій лягли в основу нинішніх експозицій та фондів українських музеїв.

Мета дослідження **2**

Метою статті є дослідження життя і збирацької діяльності малознаного сьогодні київського колекціонера Олександра Тульчинського; визначення мистецьку цінність творів, що належали до його збірки; виявлення місця О. Тульчинського в історії українського колекціонування ХХ ст.

Методологія та аналіз джерельної бази **3**

У ході наукового дослідження використано методи історичного і мистецтвознавчого аналізу. Стаття базується на архівних матеріалах ЦДАМЛ України, які вперше вводяться до наукового обігу.

Результати дослідження **4**

Про життя і творчість збирача, як і більшості інших колекціонерів цього періоду, майже нічого невідомо, за винятком коротких відомостей, поданих у Вікіпедії, що представлені підпунктом сторінки «Українські меценати», та Київському календарі, де, як пізніше з'ясувалося, допущено фактичні помилки та неточності. Актуально зараз дослідити його життя і збирацьку діяльність, максимально вивчити твори, що належали до його збірки, їх мистецьку цінність та визначити місце О. Тульчинського в історії українського колекціонування ХХ ст.

Достеменно відомо, що Олександр Данилович Тульчинський (рис. 1) (справжнє ім'я Олександр Сендер-Сімха Даниї-

Рис. 1. Олександр Тульчинський серед творів своєї колекції на вул. Горького, 23, кв. 2. (нині Антоновича). 1950-ті рр. Фото.

Fig. 1. Olexandr Tulchynskyy among the works of his collection on 23, Gorkyi St., apt. 2. (now Antonovich).. 1950s, Photo.

лович) – український колекціонер, за професією – інженер-технолог та хімік («Документи українських колекціонерів», б.р.). Народився 30 червня 1884 року в м. Умані в єврейській родині почесного громадянина міста Даниїла Тульчинського, що підтверджують виписки з метричної книги (рис. 2 а, 2 б) («Виписки з метричної книги», 1895). В Умані він закінчив гімназію, потім навчався в Київському університеті Святого Володимира, а згодом – у Мюнхені в Баварському вищому технічному училищі (рис. 3 а). У Німеччині проходив і виробничу практику (1910–1912), що засвідчує посвідка про закінчення ним Королівського вищого технічного училища й отримання диплому інженера за підписом ректора училища д-ра С. Гюнтера (рис. 3 б) («Посвідка про закінчення», 1912). Працював інженером, віце-директором Жашківського цукрового заводу, брав участь у ліквідації підприємства після впровадження радянської влади. Документи кінця 1910-х – початку 1920-х рр. висвітлюють водночас широке поле діяльності О. Тульчинського. Упродовж кількох років він працював завідувачем бібліотеки при студії Молодого театру (рис. 5) («Посвідчення про роботу О. Тульчинського», 1920), був співробітником Київської міської публічної бібліотеки (рис. 6) («Посвідчення О. Тульчинського», 1920), завідував музейно-виставковою секцією в агітаційно-просвітницькому відділенні Південно-Західних залізниць («Документ про роботу О. Тульчинського», 1930), обіймав посаду інженера-раціоналізатора Київської крайової філії Науково-технічного управління (рис. 7). Варто відзначити, що колекціонер був членом Київської обласної професійної спілки техніків (1919), очолював домовий комітет незаможників за місцем проживання (м. Київ, вул. Оль-

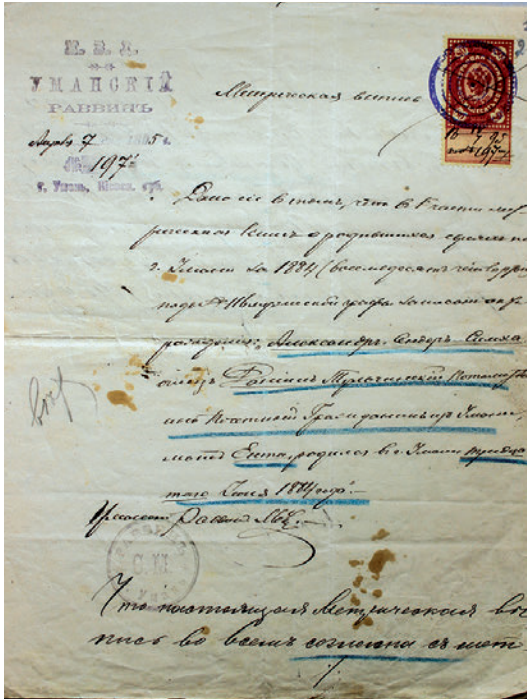

Рис. 2 а. Виписки з метричної книги про народження О. Д. Тульчинського. 7 квітня 1895 року.

Fig. 2 a. Extracts from the metric book on the birth of O. D. Tulchinskyi. April 7, 1895.

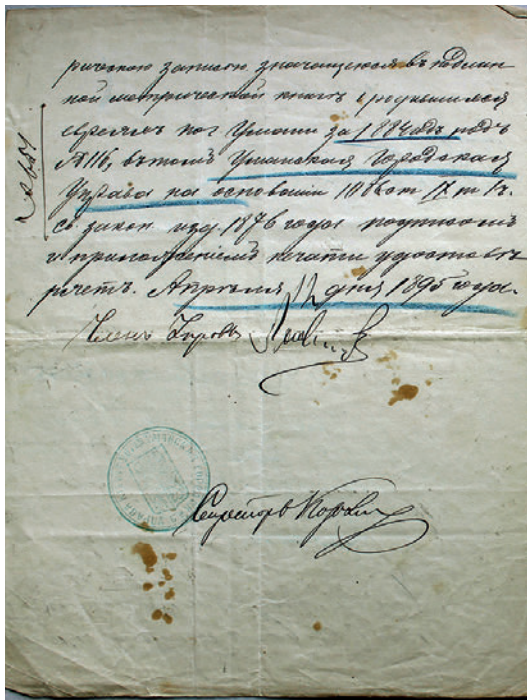

Рис. 2 б. Виписки з метричної книги про народження О. Д. Тульчинського. 7 квітня 1895 року (2-га сторінка).

Fig. 2 b. Extracts from the metric book on the birth of O. D. Tulchinskyi. April 7, 1895 (2nd page).

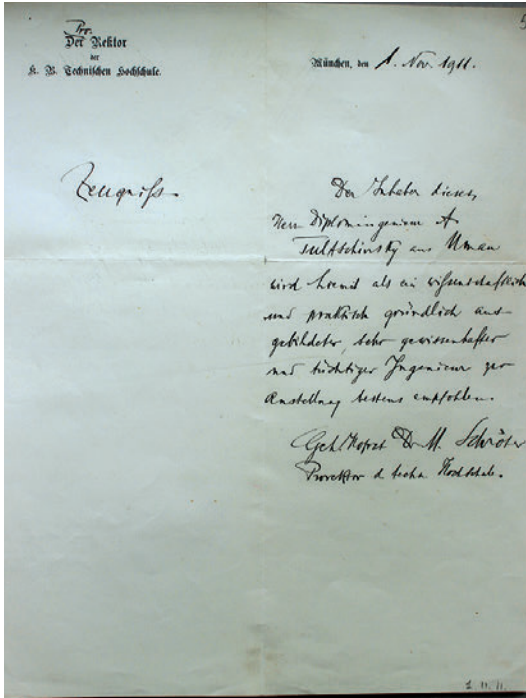

Рис. 3 а. Рекомендаційний лист проректора Баварського вищого технічного училища М. Шрьотера щодо навчання О. Тульчинського. 1 листопада 1911 року.

Fig. 3 a. Letter of recommendation from the Vice-Chancellor of the Bavarian Higher Technical College M. Schroeter regarding the training of O. Tulchinsky. November 1, 1911.

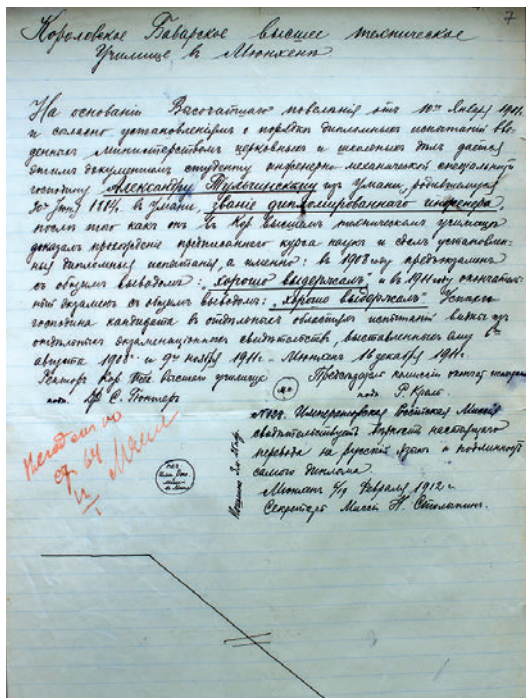

Рис. 3 б. Посвідка про закінчення Королівського технічного вищого училища О. Тульчинським і отримання диплому інженера за підписом ректора училища Д-ра С. Гюнтера. Лютий 1912 року. (Нотаріально завірений переклад).

Fig. 3 b. Certificate of graduation from the Royal Technical High School, O. Tulchinsky, and obtaining the diploma of an engineer signed by the rector of the school, Dr. S. Gunter. February 1912. (Notarized translation).

гінська, 3, кв. 7) (Принадно зауважимо, що в повоєнні роки О. Тульчинський мешкав за іншою адресою (вул. Горького 23, кв. 2), що підтверджують адреси листувань).

О. Тульчинський мав близькі стосунки з мистцями та їхніми нащадками, зокрема, Д. та М. Бурлюками, Є. Лансере, Д. Поленовим, С. Шишком та А. Маневичем. Входив до мистецького середовища Києва першої половини ХХ ст. Мав певний зв'язок з Українською державною академією мистецтва. Так, за дорученням тодішнього ректора установи Олександра Мурашка Тульчинський перевозив 1919 року архітектурні альбоми та книги з прикладного мистецтва у Києві (рис. 4) (*Дозвіл Української державної академії мистецтв, 1919*). Збирач також тісно співпрацював і спілкувався з театральним режисером і критиком Самуїлом Марголіним (псевдонім – Мікаело) (1893–1953), – завідувачем театральною секцією Молодого театру Л. Курбаса, де вони працювали разом з 1920-х років. О. Тульчинський часто навідував режисера в Києві та Москві.

Що стосується збиральницької діяльності Олександра Даниловича, то перед початком Другої світової війни його колекція налічувала вже понад сто картин. Утім під час війни з них уціліло лише чотири. Решта згоріли під час пожежі.

Гіпотетично можна припустити, що свою збірку він розпочав збирати ще в Мюнхені. Першими в його приватне зібрання надійшли твори товариша, тоді нікому невідомого, а в майбут-

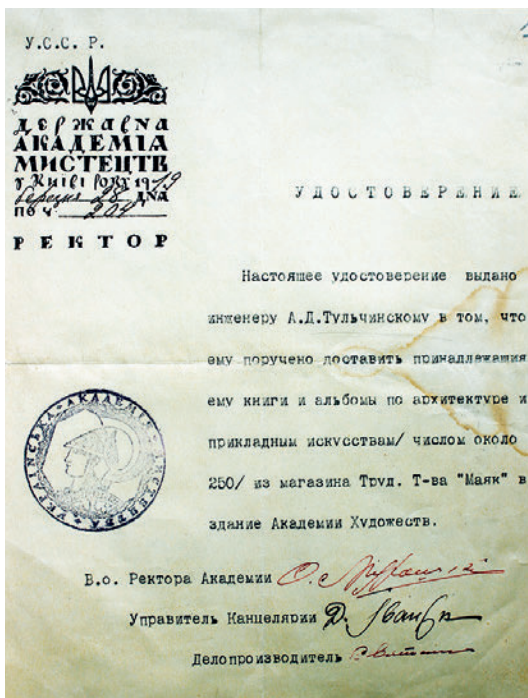

Рис. 4. Дозвіл Української державної академії мистецтв, наданий О. Д. Тульчинському для перевезення по Києву книг та альбомів з архітектури й прикладних мистецтв за підписом тодішнього ректора Олександра Мурашка. 28 березня 1919 року.

Fig. 4. Permission of the Ukrainian State Academy of Arts, granted to O. D. Tulchynskiy to transport books and albums on architecture and applied arts in Kyiv, signed by the then Chancellor Alexander Murashko. March 28, 1919.

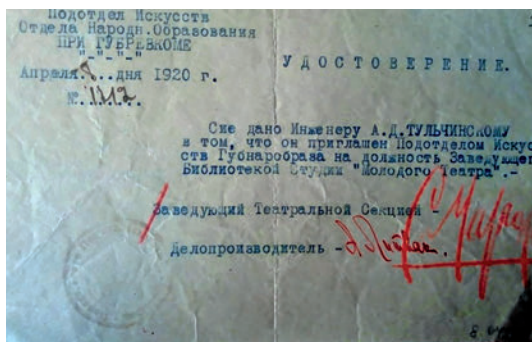

Рис. 5. Посвідчення про роботу О. Тульчинського завідувачем бібліотекою студії Молодого театру. 8 квітня 1920 року.

Fig. 5. Certificate of O. Tulchinsky's work as the Head of the Molodyi Teatr [Young Theater] Studio Library. April 8, 1920.

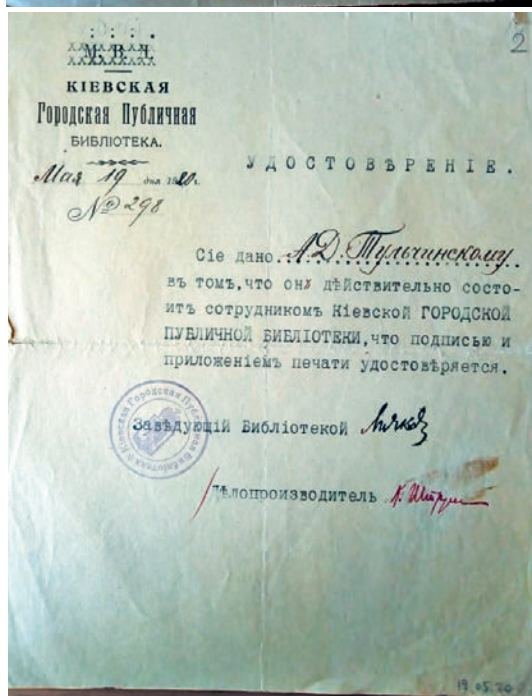

Рис. 6. Посвідчення О. Тульчинського як співробітника Київської міської публічної бібліотеки. 19 травня 1920 року.

Fig. 6. Certificate of O. Tulchinsky as an employee of the Kyiv City Public Library. May 19, 1920.

ньому видатного київського художника-новатора – Абрама Маневича, з яким познайомився, ймовірно, саме в Мюнхені 1908 року. Кількарічне тісне спілкування їх в Німеччині згодом переросло в дружні стосунки на все життя, що підтверджують рядки доньки художника Л. Маневич в одному з листів колекціонерів: «...За життя тато часто згадував Вас [О. Тульчинського. – В. П.] і Ваше ім'я жило з нами впродовж усіх цих років» («Лист Маневич», 1961). Тісні стосунки й замилювання О. Тульчинського мистецтвом Маневича підтверджує і той факт, що в нього була чи не найбільша збірка творів мистця, що доводить згадка театрального діяча М. Хмельового в листі Є. Лансере до збирача. В інших рядках цього листа згадується також зібрання О. Тульчинського як одне з найбільших приватних колекцій кар-

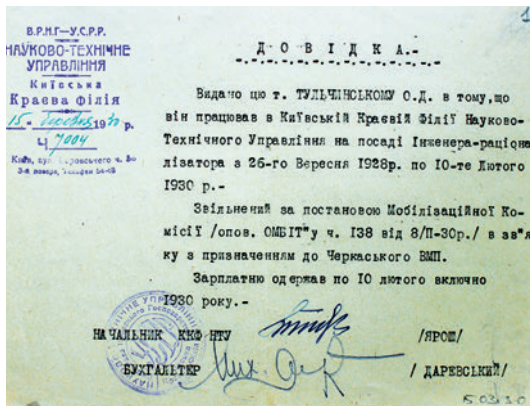

Рис. 7. Документ про роботу О. Тульчинського завідувачем музейно-виставкової секції в агітаційно-просвітницькому відділенні Південно-Західних залізниць. 15 березня 1930 року.

Fig. 7. Document on the work of O. Tulchynskyi as the head of the museum-exhibition section in the agitation and educational department of the South-Western Railways. March 15, 1930.

тин К. Коровіна («Лист Є. Лансере», б.р.). Він збирав факти про життя і творчість Маневича («Лист А. Русакової», б.р.), плануючи в майбутньому видати альбом-монографію про мистця. До слова, О. Тульчинський разом із мистецтвознавцем Зиновієм Фогелем збирався також видати працю про творчість художника-сценографа А. Петрицького, опираючись на архів С. Марголіна («Лист З. Фогеля», б.р.).

Можемо лише здогадуватися, які саме твори А. Маневича зберігалися в колекції О. Тульчинського до війни. Судячи з листа доньки художника Люсі до збирача, очевидно те, що у колекціонера могли бути полотно «Літній майданчик», композиції мюнхенського та київського періодів творчості мистця, створені до 1922 року, тобто до часу його виїзду на постійне місце проживання до Нью-Йорка.

Аналізуючи творчу біографію А. Маневича, можна стверджувати, що тема «Моя батьківщина» була презентована пейзажами української провінції, де він малює тихі вулички з парканами, будинки з покривленими віконницями маленьких вікон. Дослідниця О. Жбанкова (2003) зазначає: «Вона (серія «Моя батьківщина». – В. П.) втілилася й в образах Києва, особливо близького і дорогого митцеві, адже тут пройшло майже двадцять років його життя...» (с. 7). Мабуть, саме Київ чи не найбільше й найбагатогранніше розкрився на полотнах художника, де можна побачити нову урбаністичну архітектуру поряд із мальовничими околицями Куренівки чи Подолу. Часто головними «героями» композицій мистця стають дерева, краєвиди з їхньою фантазмагорією, де чітко простежуються особливості стилю модерн. Можна припустити, що саме такого плану полотна А. Маневича могли прикрашати колосальну збірку О. Тульчинського. На жаль, на сьогодні картин чи їхніх світлин, що могли примножити збірку колекціонера, поки не віднайдено.

Згодом О. Тульчинський зібрав значну кількість творів А. Куїнджі, К. Коровіна, М. Врубеля, О. Бенуа, М. Періха, Л. Туржанського, К. Петрова-Водкіна, П. Петровічева, В. Полєнова, М. Кримова та ін. Незважаючи на домінуючу в його колекції частку російського мистецтва, збирач намагався колекціонувати і твори художників, що пов'язані з історією, традиціями чи українською тематикою. Підтвердження цього знаходимо в його листуваннях з родичами мистців, зокрема з сином видатного російського художника Василя Полєнова Дмитром: «... Що стосується третього етюд, то судячи за фотографією й підписом, він представляє безперечний оригінал, написаний, очевидно в Криму, а саме в Судаці, де батько був у 1912 році разом зі своїм приятелем Леонідом Вас. Кандауровим, який живий, і я надішлю Вашу фотографію для визначення» («Лист Д. Полєнова», 1957).

Колекціонер вів практику консультативних переписок з родичами різних мистців щодо оригінальності того чи іншого твору з його зібрання. Підтвердженням цього є інший лист до того-таки Василя Полєнова: «За надісланим Вами фотознімком дуже важко що-небудь сказати про справжність етюд, який Ви просите визначити. За руїнами це схоже наче на Баальбек у Сирії, але пейзаж радше кримський або навіть італійський і далі тут зліва – море, якого в Баальбеці немає. Що стосується підпису, то він або дуже пізній (зроблений чорнилом?) або просто підроблений... Буду дуже вдячний, якщо надішлете знімок, зроблений після промивання етюд» («Лист Д. Полєнова», 1957). Власне, ця епістолярія свідчить про цінну й багату колекцію збирача не лише творів В. Полєнова, а й інших художників.

Утім, у повоєнні роки О. Тульчинський продовжив збирацьку діяльність, без якої не уявляв свого життя. Після 1945 року він продовжував колекціонувати живопис. Твори з його приватного зібрання експонувалися в багатьох виставкових залах та музеях СРСР, зокрема Київському музеї російського мистецтва, Третьяковській галереї, Державному російському музеї у Санкт-Петербурзі та багатьох інших.

Про активну участь Олександра Даниловича в мистецькому житті Києва повоєнного періоду свідчить поважна добірка програм і запрошень на художні виставки (1945–1970), а також документи про його співпрацю з музеями та виставковими залами СРСР (1957–1969) («Програми та запрошення», б.р.).

Він належав до тієї когорти київських колекціонерів, які, починаючи з 1950-х років, підтримували дружні стосунки з музеями Києва та інших міст Радянського Союзу. Довгі роки О. Тульчинський дружив з відомим збирачем, лікарем Давидом Сігаловим. Їх об'єднувала відданість своїй справі і любов до Київського музею російського мистецтва. У результаті цьо-

го до Сігалова перейшла одна з перлин колекції О. Тульчинського – полотно К. Коровіна «Венеція. Міст Ріальто» (1908). Пізніше лікар подарував її Київському музеєві російського мистецтва.

Серед творів, що прикрашали помешкання О. Тульчинського, були також полотна переважно художників-передвижників кінця XIX – початку XX ст., представників «Мира искусства», що було на той час модним для колекціонування.

У квартирі можна було побачити «Вершників» Ф. Рубо, «Живописця вивісок» Б. Кустодієва, «Версальський парк», ескізи декорацій та костюмів О. Бенуа (Сергієнко, 1966, с. 4). Колекціонер неодноразово співпрацював з музеями, часто виставляв твори зі своєї колекції в Київському музеї російського мистецтва, зокрема, прекрасний пейзаж українського села з полем соняхів авторства Зінаїди Серебрякової.

До речі, О. Тульчинський близько товаришував і збирав картини українських мистців: своїх сучасних Т. Яблонської, С. Отроценка, С. Шишка та ін.

Про громадянські наміри колекціонера свідчать його подарунки (як мецената) творів із власної збірки до українських музеїв. Бували випадки, коли він їх продавав для музеїв. Так, наприклад, уже згаданого «Сидячого вершника» Ф. Рубо О. Тульчинський продав музеєві героїчної оборони Севастополя за 250 крб., що підтверджує лист з реквізитами розрахунків. Перед цим збирач неодноразово подавав цю композицію на художні виставки до Музею-панорами «Бородінська битва» (рис. 9) («Письмо директору музея», б.г.).

З класиків української школи живопису в нього були твори українських передвижників кінця XIX ст., зокрема рідкісні композиції з подорожей художника С. Світославського Азією. 22 лютого 1968 року «Середньоазійський етюд» (полотно, олія 45x41) авторства художника зі свого зібрання О. Тульчинський продав Київському державному музею українського мистецтва (нині – Національний художній музей України) за 50 крб. (рис. 10 а) («Акт придбання твору», 1968).

Збирача цікавила творчість представників Південно-російської школи, зокрема одного із її засновників, неперевершеного колориста П. Нілуса, можливо, й інших представників південної Пальміри. Пастель «Парк Маразлі» (1900-і рр.; папір, пастель 47x64) мистця в лютому 1969 року опинилася в зібранні того-таки Київського державного музею українського мистецтва із позначкою на акті прийому-передачі: «Стан збереження добрий. (під склом)» («Акт про надходження експонатів», б.р.). Дослідження О. Жбанкової є підтвердженням того, що твір П. Нілуса, переданий О. Тульчинським, і досі зберігається в колекції музею (Жбанкова, 2005).

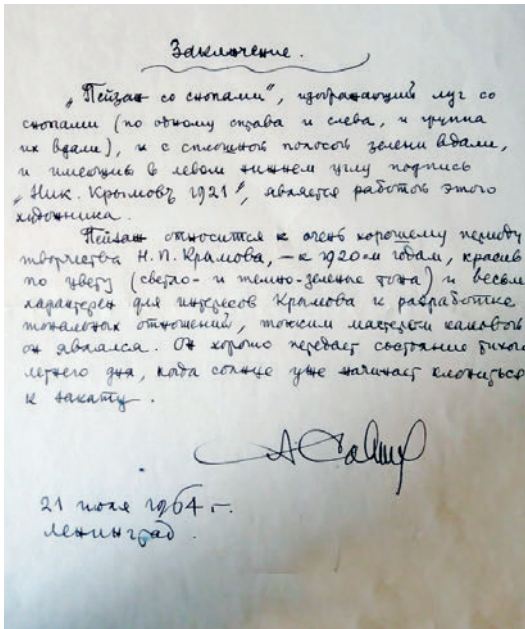

Рис. 8. Експертний висновок
О. Савінова про «Лейзаж із снопами»
художника М. Кримова.
21 липня 1964 року.

Fig. 8. O. Savinova's expert opinion on
"Landscape with sheaves" by artist
M. Krymov.
July 21, 1964.

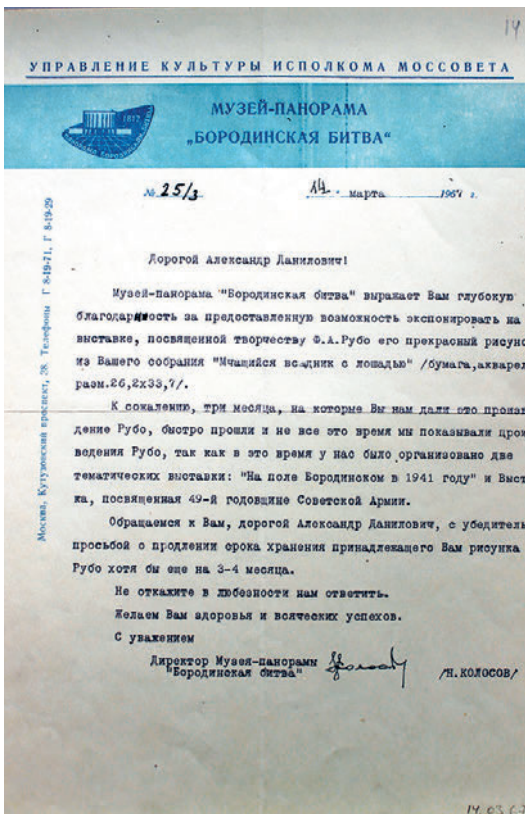

Рис. 9. Подяка О. Тульчинському від
Музею-панорами «Бородінська битва»
за наданий твір Ф. Рубо «Вершник, що
мчить з конем» з колекції збирача
на музейну виставку.
14 квітня 1967 року.

Fig. 9. Acknowledgment to O. Tulchinsky
from the Panorama Museum "Battle of
Borodino" for the work of F. Rubo
"The Rider Riding with a Horse" from
the collection of a collector for
a museum exhibition.
April 14, 1967.

26

В Киевский музей
русского искусства

Сбарствование.

Я, Тульчинский Александр
Фанатович презентов в дар
Киевскому музею русского искусства
в постоянное пользование
принадлежащую мне картину
К. Коровина - Розы на террасе.
Х. м. 65 x 54.

А. Тульчинский

Рис. 10 а. Рукопис дарчого листа
О. Тульчинського на картину «Троянди
на терасі. Крим» для Київського музею
російського мистецтва.
Квітень 1969 року.

Fig. 10 a. Manuscript of O. Tulchinskyi's
gift letter to the painting «Roses on the
terrace. Crimea» for the Kyiv Museum
of Russian Art.
April 1969.

"Утверждаю"

Директор Киевского музея
русского искусства
А. А. Тульчинский
1969

А К Т П Р И М

приема экспонатов на постоянное хранение в Киевский
музей русского искусства

г. Киев 29 апреля 1969 г.

Настоящий акт составлен в том, что с.ч.
Киевский музей русского искусства принял на постоянное
хранение принесенное в дар от коллекционера А.А.Тульчинского
следующее художественное произведение.

К.Коровин - Розы на террасе. Крым 1919.
Х., м. 65,3 x 54. Слева внизу
пописью: Constant Kоровин. 1919

Составление: Дворостенная А.А.Тульчинского с резолюцией
директора музея.

Настоящий акт составлен в 3-х экземплярах:
I - в фондах музея; II - А.А.Тульчинскому; III - в бухгалтерию муз

С Д А Л: *А. А. Тульчинский* / А. А. ТУЛЬЧИНСКИЙ /

ПРИНЯЛ: Гл. хранитель *С. Г. Бибасова* / С. А. БИБАСОВА

Рис. 10 б. Акт прийому в дар полотна
К. Коровіна «Троянди на терасі. Крим»
для Київського музею російського
мистецтва. 29 квітня 1969 року.

Fig. 10 b. The act of receiving a gift of
K. Korovin's canvas "Roses on the
terrace. Crimea" for the Kyiv Museum of
Russian Art. April 29, 1969.

Географія збирацьких зацікавлень О. Тульчинського не обмежувалася київськими та одеськими художниками. Він також збирав твори засновників і представників харківської пейзажної школи. Відомо, що його збірку доповнювало полотно С. Васильківського «Бездоріжжя» (остання чверть XIX ст.; дошка, олія, 23x33) («Акт о поступлении экспонатов», 1969), яку колекціонер так само продав музеєві українського мистецтва, що підтверджує закупівельний акт («Акт на временное поступление», 1967).

Такого роду діяльність і співпраця О. Тульчинського і художніх музеїв України була непоодиноким фактом особливо наприкінці життя збирача. Скажімо, у грудні 1967 року Миколаївський художній музей ім. В. В. Верещагіна з метою придбання творів представників російської школи кінця XIX – початку XX ст. прийняв спочатку на тимчасове, а згодом на постійне зберігання шість творів з колекції Тульчинського: «1. Туржанский Л. В. "Поморы". (к., м. 18,5x51, № ВП – 56); 2. Виноградов С. А. – "Водопад Кивач" (х., на к., м. 23x57); 3. Васнецов А. М. "Вечер у Судакских ворот" (х., на к., м. 20x33); 4. Рылов А. А. "Этюд" (х., на к., м. 29x20); 5. Крымов Н. П. "Стога" (к., м. 29,5x39); 6. Петров-Водкин К. С. "Пролетка" (х., на к., м. 50,5x51)» («Акт на временное поступление», 1967). Цікаво, що дослідник і експерт з російського мистецтва О. Савінов, котрий тісно співпрацював із тодішніми приватними колекціонерами, в одному з листів до О. Тульчинського додає експертний висновок саме на згадану композицію художника М. Кримова «Пейзаж зі снопами» (рис. 8). Позаяк не було підписано, то можемо припустити, що музейні співробітники і О. Савінов могли довільно інтерпретувати його назву. Мистецтвознавець зауважив високу художню цінність картини, підтвердивши її оригінальність, згадавши й підпис на ній: «Ник. Крымовъ 1921» («Експертний висновок Савінова О. М.», б.р.). Далі фахівець так описує етюд: «Пейзаж належить до періоду розквіту творчості М. П. Кримова. – до 1920-х років, гарний за кольором (світло – і темно-зелені тони) і вельми характерний для інтересів Кримова до розробки тональних співвідношень, саме таким майстром яким він був» («Експертний висновок Савінова О.М.», б.р.). В архівних документах зберігається кілька прикладів співпраці колекціонера з Миколаївським художнім музеєм. Складається враження, що О. Тульчинський мав якесь особливе ставлення до цього закладу, поаяк він різними шляхами передавав туди кращі твори зі своєї збірки. У такий спосіб музей поповнила й акварель «Художник» (1920 р., папір, акварель 32,5x28) пензля Б. Кустодієва («Акт № 6 прийому і зберігання», 1968). Через рік меценат продав цьому музеєві чотири інші картини: «Горбатий» (1909) М. Добужинського за 200 крб., «На річці» М. Боскіна за

70 крб., «Водоспад» С. Судейкіна за 250 крб. і «Крим. Татри» М. Нестерова за 200 крб. («Лист від Миколаївського художнього музею», 1969). Окремі полотна зі збірки колекціонера в музеї зберігаються й донині (Макушина, 1984).

Отже, можна дійти до висновку, що твори з приватної колекції О. Тульчинського були високомистецькими. Вони часто потрапляли до українських музеїв, збагачуючи національну культурну скарбницю.

29 квітня 1969 року збирач передав у дар (рис. 10 б) Київському музею російського мистецтва полотно К. Коровіна «Троянди на терасі. Крим» (1919, полотно, олія 65,3x54), а в період між 1968 та 1970 роками музей у нього придбав 39 картин, серед яких є справжні шедеври – «Черемха» К. Коровіна, О. Бенуа, В. Поленова, Л. Туржанського, О. Браза та інших відомих російських майстрів («Акт № 7 приєма експонатів на постійне зберігання», 1969).

Помер Олександр Данилович Тульчинський 1972 року в Києві. Решту своєї збірки він заповів київським музеям образотворчого мистецтва.

Наукова новизна та практична значимість дослідження

5

У статті до наукового обігу вводиться ім'я київського колекціонера Олександра Тульчинського. Стаття базується на дослідженні архівних матеріалів ЦДАМЛ України, що раніше не публікувалися і становлять цінність історичного та мистецтвознавчого характеру. Проаналізовано збірку мецената, міграцію його творів, співпрацю збирача із мистцями та їх нащадками, музейними установами. Визначена його роль в історії українського колекціонування першої половини ХХ століття.

Висновки

6

Роль приватних колекцій картин українського мистецтва в історичному ракурсі важко переоцінити. У своїй збиральницькій діяльності колекціонер поєднав естетичні та громадські принципи з відмінним смаком. Збираючи твори, він отримував не так матеріальні, як морально-естетичні дивіденди. Така багата збірка зумовлена кількома чинниками, зокрема якісним критерієм відбору. Саме він забезпечує гарантовану ліквідність колекційних творів, не перетворюючи їх на товарну масу.

Колекція О. Тульчинського, як і багатьох інших тогочасних колекціонерів, зберегла для суспільства ті явища, імена та твори, які значно розширюють уявлення про історію мистецтва та окремих мистців. Тому приватне колекціонування як на початку ХХ ст., так і сьогодні дедалі більше «постає як соціальна потреба, як громадянський вчинок, як внесок у суспільне життя – теперішнє та майбутнє» (Скляренко, 2017, с. 108). Ба більше, мистецька колекція О. Тульчинського представляє знакові полотна

видатних російських і українських художників кінця XIX – першої половини XX ст. У кожного з творів своя історія придбання, переміщення від збирача до збирача чи музею, експонування, зрештою, свої образи, змісти, своя виразність та сутність. Колекція збирача в цілому є своєрідною й самотньою.

Постать О. Тульчинського – яскравого представника київської школи приватного колекціонування XX ст. – свідчить про нелегкий шлях збирацької діяльності в означений період, проте доводить, що великі симпатії до творчості російських та українських художників перемагали різні історичні, політичні, матеріальні та життєві перешкоди. Сьогодні ім'я Олександра Даниловича Тульчинського по праву вписано в історію вітчизняного колекціонування XX ст.

Список бібліографічних посилань

- Акт № 6 прийому і зберігання музейних предметів. (1968, 17 жовтня). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 35). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Акт № 7 приёма экспонатов на постоянное хранение в Киевский музей русского искусства. (1969, 29 апреля). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 35). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Акт на временное поступление в Николаевский художественный музей им. В. В. Верещагина 6 экспонатов. (1967, 20 декабря). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 35). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Акт о поступлении экспонатов на временное хранение. (1969, 4 июня). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 35). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Акт придбання твору. (1968, 22 лютого). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 35). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Акт про надходження експонатів до Київського державного музею українського мистецтва. (б.р.). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 35). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Виписки з метричної книги про народження О. Д. Тульчинського. (1895, 7 квітня). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 22). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Дозвіл Української державної академії мистецтв, наданий О. Д. Тульчинському для перевезення по Києву книг та альбомів з архітектури й прикладних мистецтв за підписом тодішнього ректора Олександра Мурашка. (1919, 28 березня). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 27). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Документ про роботу О. Тульчинського завідувачем музейно-виставкової секції в агітаційно-просвітницькому відділенні Південно-Західних залізниць. (1930, 15 березня). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 29). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Документи українських колекціонерів-збирачів творів літератури і мистецтва. Колекція. Тульчинський Олександр Данилович (1884–1972). (б.р.). (Ф. 1256, Оп. 13.). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Експертний висновок Савінова О. М. про «Пейзаж со снопами» Кримова М.П. (б.р.). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 17). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.

- Жбанкова, О. (2003). *Абрам Маневич*. Київ: Дух і літера.
- Жбанкова, О. (2005). Передмова. В *Український живопис XIX – початку XX ст. з колекції Національного художнього музею України* (с. 2-17). Київ: Артанія Нова.
- Лист А. Русакової до О. Тульчинського (б.р.). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 16). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Лист від Миколаївського художнього музею ім. В. В. Верещагіна до О. Тульчинського. (1969, 10 листопада). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 35). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Лист Д. Поленова до О. Тульчинського. (1957, 19 грудня). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 14). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Лист Є. Лансере до О. Тульчинського. (б.р.). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 8). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Лист З. Фогеля до О. Тульчинського. (б.р.). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 1). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Лист Маневич Люсі Абрамівни до Тульчинського Олександра Даниловича. (1961, 16 жовтня). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 11). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Макушина, З.А. (Упоряд.). (1984). *Миколаївський художній музеї ім. В. В. Верещагіна*. Київ: Мистецтво.
- Письмо директору музея Героической обороны и освобождения Севастополя от А. Д. Тульчинского. (б.г.). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 35). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Посвідка про закінчення Королівського вищого технічного училища О. Тульчинським і отримання диплому інженера за підписом ректора училища д-ра С. Гюнтера. (1912, лютий). (Нотаріально завірений переклад). (Ф. 1256, Оп.13, Спр. 23). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Посвідчення О. Тульчинського співробітником Київської міської публічної бібліотеки. (1920, 19 травня). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 28). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Посвідчення про роботу О. Тульчинського завідувачем бібліотекою студії Молодого театру. (1920, 8 квітня). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 28). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Програми та запрошення на художні виставки, пленуми Спілки радянських художників України та ін. мистецькі заходи. (б.р.). (Ф. 1256, Оп. 13, Спр. 33). Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ.
- Сергієнко, М. (1966, 30 липня). Зібрано любителем живопису. *Вечірній Київ*, с. 4.
- Скляренко, Г. (2017). Приватна колекція як частина історії мистецтва. *Образотворче мистецтво*, 4, 108-111.

References

- Akt na vremennoe postuplenie v Nikolaevskii khudozhestvennyi muzei im. V. V. Vereshchagina 6 eksponatov [The act of temporary admission to the Nikolaev Art Museum. V.V. Vereshchagin 6 exhibits]. (1967, December 20). (Fund 1256, Inventory 13, File 35). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Russian].
- Akt № 6 pryomu i zberihannia muzeinykh predmetiv [Act No. 6 of receiving and storing museum objects]. (1968, October 17). (Fund 1256, Inventory 13, File 35). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Akt № 7 priema eksponatov na postoiannoe khranenie v Kievskii muzei russkogo iskusstva [Act No. 7 of admission of exhibits for permanent storage at the Kiev Museum of Russian

- Art]. (1969, April 29). (Fund 1256, Inventory 13, File 35). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Akt o postuplenii eksponatov na vremennoe khranenie [Act on receipt of exhibits for temporary storage]. (1969, July 4). (Fund 1256, Inventory 13, File 35). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Russian].
- Akt pro nadkhodzhennia eksponativ do Kyivskoho derzhavnogo muzeiu ukrainskoho mystetstva [Act on the admission of exhibits to the Kiev State Museum of Ukrainian Art]. (n.d.). (Fund 1256, Inventory 13, File 35). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Akt prydbannia tvoriv [The act of purchasing a work]. (1968, February 22). (Fund 1256, Inventory 13, File 35). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Dokument pro robotu O. Tulchynskoho zaviduvachem muzeino-vystavkovoї sektiї v ahitatsiino-prosvitnytskomu viddilenni Pivdenno-Zakhidnykh zaliznyts [Document on the work of O. Tulchynsky as the head of the museum-exhibition section in the agitation and educational department of the South-Western Railways]. (1930, March 15). (Fund 1256, Inventory 13, File 29). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Dokumenty ukrainskykh kolektsioneriv-zbyrachiv tvoriv literatury i mystetstva. Kolektsiia. Tulchynskiy Oleksandr Danylovych (1884–1972) [Documents of Ukrainian collectors-collectors of works of literature and art. Collection. Tulchinsky Alexander Danilovich (1884–1972)]. (n.d.). (Fund 1256, Inventory 13). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Dozvil Ukrainskoi derzhavnoi akademii mystetstv, nadanyi O. D. Tulchynskomu dlia perevezennia po Kyievu knyh ta albomiv z arkhitektury y prykladnykh mystetstv za pidpysom todishnoho rektora Oleksandra Murashka [Permission of the Ukrainian State Academy of Arts, granted to O. D. Tulchynsky to transport books and albums on architecture and applied arts in Kiev signed by the then rector Alexander Murashko]. (1919, March 28). (Fund 1256, Inventory 13, File 27). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Ekspertnyi vysnovok Savinova O. M. pro «Peizazh so snopamy» Krymova M. P. [Expert Opinion of Savinov O.M on «Landscape with sheaves» Krymova M.P] (n.d.). (Fund 1256, Inventory 13, File 17). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Lyst A. Rusakovoї do O. Tulchynskoho [Letter from A. Rusakova to A. Tulchinsky]. (n.d.). (Fund 1256, Inventory 13, File 16). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Lyst D. Polienova do O. Tulchynskoho [Letter from D. Polenov to O. Tulchinsky]. (1957, December 19). (Fund 1256, Inventory 13, File 14). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Lyst Manevych Liusi Abramivny do Tulchynskoho Oleksandra Danylovycha [Letter from Lucy Abramovna to Manchuk to Alexander Danilovich Tulchynsky]. (1961, October 16). (Fund 1256, Inventory 13, File 11). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Lyst vid Mykolaivskoho khudozhnogo muzeiu im. V. V. Vereshchahina do O. Tulchynskoho [Letter from the Nikolaev Art Museum to them. V.V. Vereshchagin to O. Tulchinsky]. (1969, November 10). (Fund 1256, Inventory 13, File 35). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine Kyiv [in Ukrainian].
- Lyst Ye. Lansere do O. Tulchynskoho [Letter from E. Lancer to O. Tulchinsky] (n.d.). (Fund 1256, Inventory 13, File 8). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Lyst Z. Fohelia do O. Tulchynskoho [Letter from Z. Vogel to O. Tulchinsky]. (n.d.). (Fund 1256, Inventory 13, File 1). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].

- Makushyna, Z.A. (Comp.). (1984). *Mykolaivskiy khudozhnii muzei im. V. V. Vereshchahina [Nikolaev Art Museum. V.V. Vereshchagin]*. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].
- Pismo direktoru muzeia Geroicheskoi oborony i osvobozhdeniia Sevastopolia ot A. D. Tulchinskogo [Letter to the Director of the Museum of Heroic Defense and the Liberation of Sevastopol from A. D. Tulchinsky]. (n.d.). (Fund 1256, Inventory 13, File 35). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Russian].
- Posvidchennia O. Tulchynskoho spivrobotnykom Kyivskoi miskoi publichnoi biblioteky [Certificate of O. Tulchinsky as an employee of the Kyiv City Public Library]. (1920, May 19). (Fund 1256, Inventory 13, File 28). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Posvidchennia pro robotu O. Tulchynskoho zaviduvachem bibliotekoiu studii Molodoho teatru [Certificate of O. Tulchinsky's work as the head of the Young Theater Studio Library]. (1920, April 8). (Fund 1256, Inventory 13, File 28). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Posvidka pro zakinchennia Korolivskoho vyshchoho tekhnichnoho uchylyshcha O. Tulchynskym i otrymannia dyplomu inzhenera za pidpysom rektora uchylyshcha d-ra S. Hiuntera [Certificate of graduation of the Royal Higher Technical College O. Tulchinsky and obtaining the diploma of an engineer signed by the rector of the school Dr. S. Gunter]. (1912, February). (Fund 1256, Inventory 13, File 23). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Prohramy ta zaproshehnia na khudozhni vystavky, plenumy Spilky radianskykh khudozhnykiv Ukrainy ta in. mystetski zakhody [Programs and invitations to art exhibitions, plenums of the Union of Soviet Artists of Ukraine, etc. artistic events]. (n.d.). (Fund 1256, Inventory 13, File 33). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Serhiienko, M. (1966, July 30). Zibrano liubytelem zhyvopysu [Collected by a fan of painting]. *Vechirnyy Kyiv*, p. 4 [in Ukrainian].
- Skliarenko, H. (2017). Pryvatna koleksiia yak chastyna istorii mystetstva [Private collection as part of art history]. *Obrazotvorche mystetstvo*, 4, 108-111 [in Ukrainian].
- Vypysky z metrychnoi knyhy pro narodzhennia O. D. Tulchynskoho [Extracts from the metric book on the birth of O.D. Tulchinsky]. (1895, April 7). (Fund 1256, Inventory 13, File 22). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Zhbankova, O. (2003). *Abram Manevych [Abram Manevich]*. Kyiv: Dukh i litera.
- Zhbankova, O. (2005). Peredmova [Preface]. In *Ukrainskyi zhyvopys XIX – pochatku XX st. z koleksii Natsionalnoho khudozhnoho muzeiu Ukrainy [Ukrainian Painting of the XIX – Early XX Century from the collection of the National Art Museum of Ukraine]* (pp. 2-17). Kyiv: Artaniia Nova [in Ukrainian].